

Vammaisalan erityiskysymykset, osa 4 Vammaisalan eettiset periaatteet ja itsestään määräämisoikeus

26.11.2024

Uudistuva ja moninainen vammaistyö
Uudellamaalla

- Katja Lammi, Suomen Diakoniaopisto

Euroopan unionin
osarahoittama

Uudistuva ja moninainen vammaistyö Uudellamaalla

Euroopan unionin
osarahoittama

UUDISTUVA
VAMMAISTYÖ

DIAK

Diakonissa-
laitos

STEP
-KOULUTUS

SUOMEN
DIAKONIA-
OPISTO

Tukena

Hankkeen tavoitteet:

Lisätä
vammaisalan
vetovoimaa

Kehittää
vammaisalalla
pysymistä ja
viihtymistä

Kehittää
työyhteisöjen
kielitietoisuutta

Euroopan unionin
osarahoittama

Ammattietiikka

- "Ammattietiikan tärkeys korostuu sosiaali- ja terveydenhuollossa haavoittuvien ryhmien huolenpidossa. Erityisesti sellaisten henkilöiden, jotka eivät pysty itse tekemään hoitoaan ja hoivaansa koskevia päätöksiä, huolenpidossa eettisten periaatteiden tuntemus ja soveltaminen helpottavat arjen työtä, auttavat jaksamaan ja mikä tärkeintä, parantavat myös potilaan ja asiakkaan hyvinvointia ja asemaa".
- [Ammattietiikka | Etene](#)

Vammaisalan eettiset periaatteet

- Yhdenvertaisuus
- Itsemääräämisoikeus
- Osallisuus

Euroopan unionin
osarahoittama

Yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus

Muodollinen yhdenvertaisuus

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus

Vammaisalan eettiset periaatteet

Lähihoitajan eettiset periaatteet:

- Ihmisarvon kunnioitus
- Itsemääräämisoikeus
- Oikeudenmukaisuus
- Tasa-arvo
- Vastuullisuus
- Yhteisöllisyys
- Toivo

[Lähihoitajan eettiset ohjeet | SuPer ry
\(superliitto.fi\)](https://superliitto.fi)

Euroopan unionin
osarahoittama

Vammaisalan eettiset periaatteet

Arvot elämän kompassina

<https://www.youtube.com/watch?v=Oznmi3chBP4>

Euroopan unionin
osarahoittama

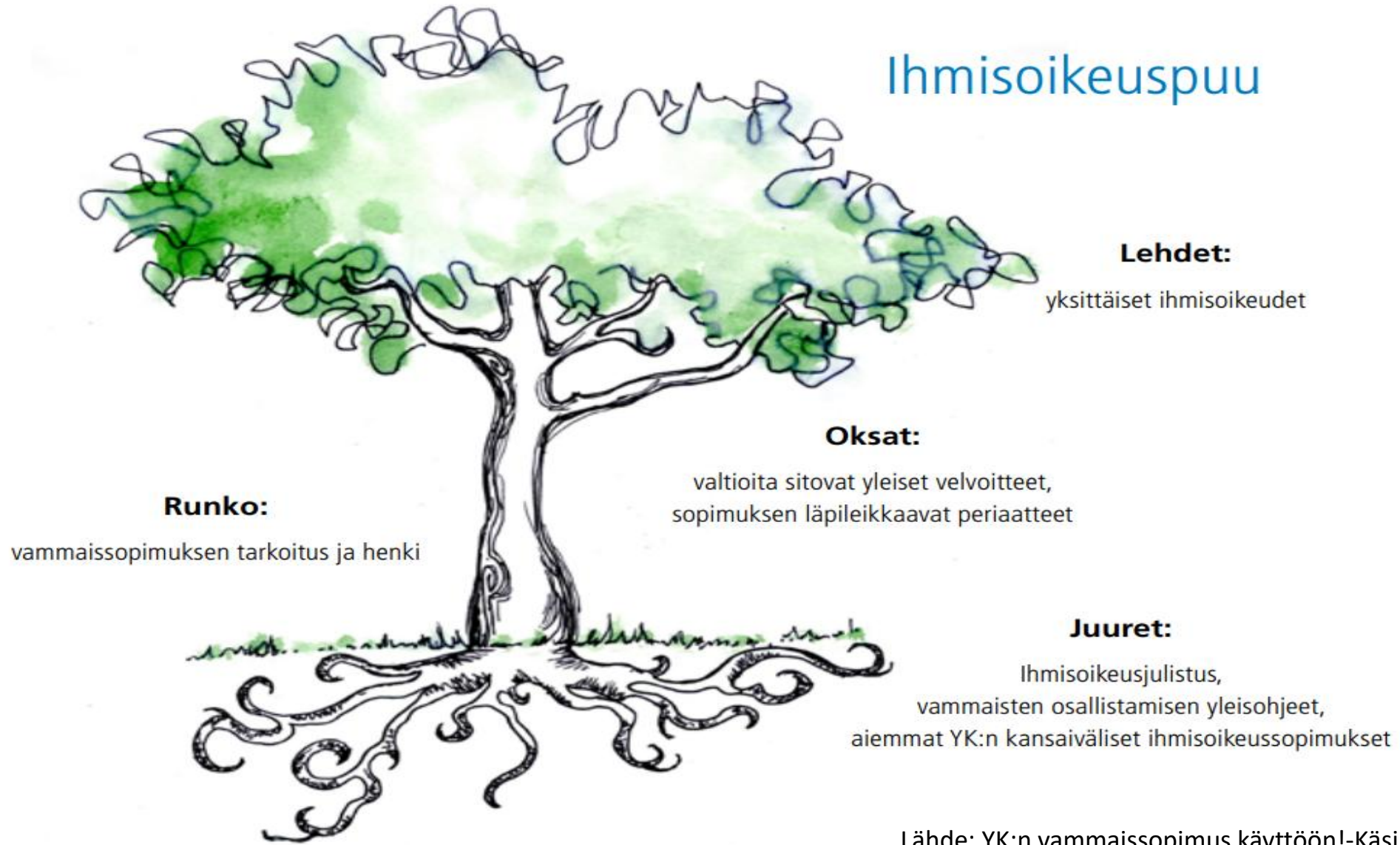
YK:n vammaissopimus

- Suomi ratifioi YK:n vammaissopimuksen 10.6.2016.
- **”YK:n vammaissopimus on ihmisoikeussopimus, joka turvaa vammaisille henkilöille samat ihmisoikeudet kuin kaikille muillekin.”**
- **”Sopimus on 2000-luvun ensimmäinen ihmisoikeussopimus”**

<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-vammaissopimus/>

Ihmisoikeuspuu

Lähde: YK:n vammaissopimus käyttöön!-Käsikirja. Invaliidiliiton julkaisu

Euroopan unionin
osarahoittama

Mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa?

- Miten itsemääräämisoikeus ilmenee omassa henkilökohtaisessa elämässäsi?

Lähde: Kuvapankkikuva

Euroopan unionin
osarahoittama

Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet

KUVIO 2. Itsemääräämisoikeuden ulottuvuudet (Topo 2013, 5, viitattu 27.2.2018)

Mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa?

- Miten sinun päätöksenteon kyky on kehittynyt?

Lähde: Kuvapankkikuva

Euroopan unionin
osarahoittama

Itsemääräämisoikeus

- Jokainen ihminen tarvitsee toista ihmistä itsemääräämisoikeuden ja päätöksenteon tueksi
- Tarvitsemme tietoa, jotta voimme tehdä parhaan mahdollisen päätöksen
- Vuorovaikutus ja tiedon saaminen ovat tärkeitä asioita itsemääräämisoikeuden ja päätöksenteon kehittämisessä
- Päätöksenteko kehityy meille pikkuhiljaa lapsuudessa ja nuoruudessa kasvaessamme kohti aikuisuutta.

Jokainen valitsee unelmansa itse

<https://www.youtube.com/watch?v=Jy9Xx6dNjZA>

Euroopan unionin
osarahoittama

Kenellä on valta?

- Itsemääräämisoikeus kytkeytyy monissa tilanteissa vallankäyttöön
- Esimerkiksi vammaispalvelujen arkea ja käytäntöjä voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, kuka käyttää valtaa ja miten:
- **ohjataanko toimintaa ylhäältä alaspäin, vai pääsevätkö asiakkaat osallistumaan päätöksentekoon kaikissa heitä koskevissa asioissa**
- **Se, että henkilö on palveluiden piirissä, ei oikeuta päättämään asioista hänen puolestaan.**

<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/>

Vastuu ja velvollisuudet kuuluvat itsemääräämisoikeuteen

- Itsemääräämisoikeus tuo oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia
- Päätösten tekemiseen liittyy myös vastuukysymyksiä
- **Jokaisella on oikeus erehtyä ja oppia virheistä**
- **Itsemääräämisoikeus ei tarkoita, että henkilö jätetään yksin tai heitteille**
- Päätöksentekoa tulee voida harjoitella

<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaraamisoikeus/mita-itsemaaraamisoikeus-on/>

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 3a luku Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käyttö erityishuollossa
- 42§ Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen
- "Erityishuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet"
- "Erityishuollossa olevalle henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissa".
- [Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX ®](#)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 42§a Toimenpiteet itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden tukemiseksi
- "Erityishuollossa olevan henkilön **asiakassuunnitelmaan on kirjattava toimenpiteet, joilla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista**".
- "Asiakassuunnitelma on **tarkistettava** tarvittaessa, kuitenkin vähintään **kuuden kuukauden välein**, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta".

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 1) **toimenpiteistä** henkilön **itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi;**
- 2) **kohtuullisista mukautuksista** henkilön täysimääräisen osallistumisen ja osallisuuden turvaamiseksi;
- 3) henkilön käyttämistä **kommunikaatiomenetelmistä;**
- 4) keinoista, joilla henkilön erityishuolto toteutetaan ensisijaisesti **ilman rajoitustoimenpiteitä;**
- 5) **rajoitustoimenpiteistä, joita henkilön erityishuollossa arvioidaan jouduttavan käyttämään.**
- **Asiakassuunnitelma** on laadittava **yhteistyössä erityishuollossa olevan henkilön ja hänen laillisen edustajansa** ja hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvan **omaisensa tai muun läheisensä kanssa**

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

Erityishuollossa on huolehdittava, että:

- **Henkilökunta on perehdytetty ja ohjeistettu työmenetelmiin ja keinoihin,** joiden avulla tuetaan ja edistetään henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista
- Sosiaali- ja terveydenhuollon **ammattihenkilöt koulutetaan** rajoitustoimenpiteiden käyttöä edellyttävien tilanteiden **ennalta ehkäisemiseen ja rajoitustoimenpiteiden asianmukaiseen käyttöön**
- **Yksiköissä edistetään rajoitustoimenpiteille vaihtoehtoisten ja kuntouttavien toimintatapojen käyttöön ottamista**
- Itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tuetaan ja edistetään **asianmukaisin kalustein, välinein ja tilaratkaisuin**

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 42 b § Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevien säännösten soveltamisala:
- Edellytyksenä rajoitustoimenpiteiden käytölle,
- Vaativan moniammatillisen tuen yksiköllä on käytettävissään riittävä **lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus** vaativan moniammatillisen tuen **toteuttamista ja seuranta** **varten**

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 42 d § Rajoitustoimenpiteiden käytön yleiset edellytykset:
 - 1) Erityishuollossa oleva henkilö ei kykene tekemään hoitoaan ja huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia;
 - 2) Rajoitustoimenpiteen käyttäminen on välttämätöntä hänen terveytensä tai turvallisuutensa taikka muiden terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi; ja
 - 3) Muut, lievemmät keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 42 e § Rajoitustoimenpiteiden käytön arviointi ja vähentäminen
- On **arvioitava** rajoitustoimenpiteen käyttöön johtaneita syitä ja keinoja, joiden avulla voidaan jatkossa vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä yksikössä

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, Rajoitustoimenpiteet

- 42 f § Kiinnipitäminen
- 42 g § aineiden ja esineiden haltuunotto
- 42 h § henkilöntarkastus
- 42 i § lyhyt erillään pitäminen
- 42 j § välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta
- 42 k § rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö päivittäisissä toiminnoissa
- 42 l § rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa
- 42 m § valvottu liikkuminen
- 42 n § poistumisen estäminen

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 42 o § Rajoitustoimenpiteiden jälkiselvittely ja kirjaaminen
- Erityishuollossa olevaa henkilöä koskeviin **asiakas- tai potilasasiakirjoihin on kirjattava:**
 - 1) 42 f–42 n §:ssä tarkoitetun rajoitustoimenpiteen **käyttö ja sen perusteet;**
 - 2) **henkilön näkemys** rajoitustoimenpiteen käytöstä ja sen perusteista;
 - 3) rajoitustoimenpiteen **vaikutukset erityishuollossa olevaan henkilöön;**
 - 4) rajoitustoimenpiteen **alkamis- ja päättymisajankohta;**
 - 5) rajoitustoimenpidettä koskevan **ratkaisun tai päätöksen tehnyt ja toimenpiteen suorittanut henkilö.**

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

- 42 p § Rajoitustoimenpidettä koskeva selvitys ja tiedoksianto
- Erityishuollossa olevalle **henkilölle on viipymättä annettava selvitys rajoitustoimenpiteen sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista**
- **Henkilön lailliselle edustajalle tai hänen palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvalla omaiselleen tai muulle läheiselleen mainittu selvitys on annettava vähintään kuukausittain**
- **Selvitys on annettava ymmärrettävässä muodossa ja saavutettavalla tavalla ottaen huomioon vastaanottajan käyttämät **kommunikaatiomenetelmät****
- **Selvitys käytettyjen rajoitustoimenpiteiden sisällöstä ja perusteista on annettava lisäksi sosiaalihuoltolain 42 §:ssä tarkoitettulle henkilön **omatyöntekijälle (sosiaalityöntekijä) kuukausittain****

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta, Rajoitustoimenpidetaulukko

- Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) laatima rajoitustoimenpide taulukko
- Osa rajoitustoimenpiteistä (mainittu erikseen taulukossa) voidaan käyttää järjestettäessä erityishuollossa päivä- tai työtoimintaa julkisessa tai yksityisessä sosiaalihuollon toimintayksikössä, jossa on riittävä määrä sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöitä
- <https://stm.fi/documents/1271139/2044491/Rajoitustoimenpidetaulukko.pdf/5828bf8d-02a7-44d2-bf80-78a2f9299cc0>

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen

- Asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaessa rajoitustoimenpide on aina viimeinen vaihtoehto
- Aina ensin on selvitettävä muut keinot ja tuen tarpeet asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumiseen

Toteutuuko itsemääräämisoikeus?

- **12/2023 Kehitysvammaliiton tekemä tutkimus kertoo, että itsemääräämisoikeuden koetaan toteutuvan puutteellisesti sosiaali- ja vammaispalveluissa.**
- "Noin puolet kyselytutkimuksen vastaajista kertoi, ettei heille ole tarjottu vaihtoehtoja palveluiden järjestämiseksi. Yli 40 % koki, ettei ole voinut vaikuttaa palveluiden suunnitteluun eikä siihen, miten palvelut on järjestetty. Lisäksi saman verran vastaajista toi esiin, ettei heille ole kerrottu ymmärrettävästi, mihin päätökset perustuvat".
- [Kehitysvammaliitto » Itsemääräämisoikeus ei toteudu riittävän hyvin sosiaali- ja vammaispalveluissa](#)

Linkkejä YK:n vammaissopimuksesta

- [YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja valinnainen pöytäkirja | Suomen YK-liitto \(ykliitto.fi\)](#)
- [YK_vammaissopimus_2024.pdf \(invalidiliitto.fi\)](#)
- [YK:n vammaisyleissopimus - Ihmisoikeuskeskus / Människorättscentret / Human Rights Centre](#)
- [YK:n vammaissopimus | Tukiliitto](#)
- [YK:n vammaissopimus | vernerinet](#)

Linkkejä itsemääräämisoikeudesta

- [Ammattietiikka | Etene](#)
- Invaliidiliitto, YK:n vammaissopimus käyttöön! -Käsikirja. Toim. Gustafson Henrik 2011. [YK_vammaissopimus_2024.pdf](#)
- [Kehitysvammaliitto » Itsemääräämisoikeus ei toteudu riittävän hyvin sosiaali- ja vammaispalveluissa](#)
- [Itsemääräämisoikeuden tukeminen - THL](#)
- [Itsemääräämisoikeus | Tukiliitto](#)
- [Itsemääräämisoikeus | vernerinet](#)
- [Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus sosiaalihuollon palveluissa | Valvira](#)
- Opinnäytetyö. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen tehostetussa palveluasumisessa Lapin alueella. 2019. [Jyrinki Satu Lammi Katja.pdf](#)

